

UN EDUARD TOLDRÀ INÈDIT

Maria Lluïsa Muntada

Aquest article pretén ampliar el coneixement que fins ara teníem d'Eduard Toldrà. Això ha estat possible gràcies a la documentació dipositada a la Biblioteca Víctor Balaguer i a la generositat de Rosa Clausells, la qual ens ha permès reproduir fragments de les cartes que Toldrà va enviar al seu pare. Pel seu interès, la correspondència que dóna fe del lligam que va existir entre Vilanova i el seu fill predilecte ha estat objecte d'una atenció especial.

|71

Recordo un matí fresc de primavera en què jo travessava els jardins que envolten l'edifici del Museu Víctor Balaguer. Aquella visita, relacionada amb la presentació del disc Cançons d'Eduard Toldrà que acabava d'enregistrar, va propiciar el meu primer trobament amb el llegat de l'insigne músic vilanoví. Passat un temps em van proposar d'ordenar aquell material. Calia fer-ne la catalogació tot creant una base de dades que el posés a l'abast de músics, investigadors i en general de totes les persones interessades a conèixer millor la figura i l'obra de Toldrà. Vull insistir en la "figura de Toldrà" perquè a través d'aquests documents he descobert un home singular, no solament com a músic, espòs, pare i amic, sinó també per els seus dots literaris. A hores d'ara les nombroses partitures, àlbums i carpetes dipositats a la Biblioteca han esdevingut per a mi tan familiars com si fessin part dels meus objectes personals.

El fons és molt heterogeni. Hi trobem arxivadors que contenen recopilacions sistemàtiques que el mateix Toldrà feia del seu propi material. Una caixa conté les fitxes de les obres per a violí. Organitzades de manera similar veiem les que fan referència a les partitures originals de les seves composicions. Àlbums amb tapes de pell guarden els programes dels concerts en els quals ell participava i que donen fe de la intensa activitat musical que va dur a terme com a intèrpret, director i compositor. Completen aquesta informació els reculls de premsa, testimoni de la repercussió social que va tenir la tasca de Toldrà en favor de la cultura al nostre país. Al llegat escrit cal afegir-hi nombroses fotografies que constitueixen un document gràfic de valor indiscutible.

És especialment interessant l'àlbum de firmes que recull els missatges d'admiració i afecte

Postal de Manuel de Falla adreçada al Quartet Renaixement. (París, 6.2.1914)

que Vilanova i la Geltrú va dedicar a Toldrà, fill il·lustre que dirigia per primera vegada a la seva ciutat un concert amb l'Orquestra Municipal de Barcelona.

El meu treball s'ha organitzat al voltant de tres centres d'interès molt concrets: les partitures impreses, els originals de les seves cançons i l'epistolari.¹

EL FONS DE PARTITURES IMPRESSES

Es tracta d'un recull molt ampli. Un primer grup el formen les obres per a piano, obres corals i partitures d'orquestra de diversos compositors. D'entre les darreres, unes fan part del gran repertori; altres són obres d'autors del país més o menys coetanis amb Toldrà i varen arribar a les seves mans en l'etapa durant la qual fou director de l'Orquestra Municipal de Barcelona. Sovint anaven acompanyades d'una nota on se li pregava que les volgués programar en els concerts d'aquesta formació.

Un segon grup força més nombrós el formen les partitures per a violí que pertanyen a la seva etapa formativa i als inicis com a professional. M'agradaria esmentar de manera especial els cinc volums, de petit format, que recullen una selecció dels «Quartets de Haydn». Per trobar-ne l'origen cal remuntar-se a la creació del Quartet Renaixement format per Toldrà (1r violí), Recasens (2n violí), Sánchez (viola) i Planàs (violoncel). No ens és difícil d'imaginar un jove de 16 anys tocant en teatres i festes majors per estalviar i poder així aconseguir les partitures que necessita. Ell mateix ens ho explica: "D'un cop d'ull he calculat que la música que ens falta costa més de 20 duros... Aquests Quartets són per a Toldrà com un llibre de capçalera i per tant els farà relligar tal com avui els conservem.

En aquella etapa d'il·lusions i esperances els quatre joves catalans, gràcies a les beques que els va concedir la Junta de Ampliació de Estudios, varen viatjar per les capitals

europées que eren el centre del món musical del moment. A París, Viena i Berlín es relacionaren amb personalitats com ara Manuel de Falla, Joaquim Nin o Gaspar Cassadó. Les postals i cartes que conservem d'aquella etapa en són testimoni.

Just llavors, quan albiraven el futur més prometedor, un conflicte bèl·lic va posar punt i final a la seva incipient projecció artística internacional. Molts anys després, el mateix Falla ho recorda en una carta de recomanació que Toldrà li va demanar.

25 de març de 1933:

¡Ya lo creo que sé lo muchísimo que vale Eduardo Toldrà! Es un artista admirable, y nunca olvidaré aquellos éxitos que él y su cuarteto merecieron en París del público y de músicos eminentes hace ya veinte años. Es decir que, en los comienzos de su carrera ya era Toldrà, por su técnica y por su arte de interpretar la música, una brillante realidad.

LES CANÇONS A LA LLUM DE L'EPISTOLARI

Com és natural, essent jo cantant i havent treballat en profunditat el repertori vocal de Toldrà, el primer que em va cridar l'atenció va ser la Carpeta I "Cançons originals", de cobertes rígides lligades amb vetes blaves. Reconec que em sentia emocionada sostenint entre les meves mans aquelles partitures manuscrites que, probablement, constitueixen el cos més important del que es podria anomenar "LIED" CATALÀ, en majúscules. Ens ho recorda la seva filla Narcisa: "el meu pare sempre va tenir com a referent la qualitat inqüestionable del lied alemany, tant en l'aspecte musical com pel que fa a la selecció de les poesies."

«Menta i farigola», la primera cançó que va compondre, hi figura doblement: en la versió per a veu i piano i en versió orquestral. Pensar que va trigar anys a estrenar-la pel sol fet de creure-la massa simple!

També hi trobem «Camins de Fada». Més endavant he pogut relacionar aquesta partitura amb l'original del poema que Tomàs Garcés va enviar a Toldrà. En el marge esquerre del full, escrit de través, llegim:

Ja deveu saber què és "fer passeres". No us suggeriran, aquests versos, una música ritmada i veloç, alegre com un coet? Podria ser una mena de "Rosa de bardissa".

I encara en una altra carta escriu:

Amic Toldrà: amb un retard culpable, aquí van les cançons que espero preservar de la caducitat gràcies a la vostra música. No m'oblideu a Cantallops.²

A finals d'estiu, en vigílies del retorn a Barcelona, el mateix Toldrà esmenta la seva «Cançó de comiat», una de les més populars.

28 de setembre de 1927:

[...] Ha arribat l'hora de partir. Ja no fa calor. La tramontana bufa. La gent va amb les mans a les butxaques. Cantaria la Cançó de comiat si no que és meua i em fa rubor.

[...] Sentíssiu al celler de casa quina oloreta de most! [...] Que la tramontana us porti l'avançada de la meua abraçada més cordial.

D'entre la resta d'originals voldria destacar el de la cançó "Cocorococ" que, amb el

subtítol En la naixensa d'un noi, Toldrà va dedicar a Manuel Clausells³ en ocasió de la seva imminent paternitat. És aquest un cas singular del moment que les cartes ens permeten reconstruir-ne tot el procés de creació; des de la idea inicial fins al moment de l'estrena. Així ho explica Toldrà a Clausells.

11 d'agost de 1926:

Sense preambul; ja tinc llesta una cançó. Què us en sembla? Mai havia fet una cançó amb menys temps. [...] Es veu que és la terra. Terra generosa en la qual tota germinació és breu. [...] Sigui la terra, sigui en Carner, o sigui el que es vulgui, el fet és que la cançó és acabada. El diumenge tornant de missa vaig començar a apuntar les primeres coses; ahir a la nit posava forts i pianos i demés bagatel·les ortogràfiques, la cosa ja llesta. Ja us deveu imaginar quina és. Efectivament, és "La naixença d'un noi". Aquella poesia és una pura filigrana. La música que jo li he posat podria molt ben ésser que fos d'una qualitat inferior, però us puc assegurar que tot treballant-hi he disfrutat com poques vegades. L'he feta realment a gust... Quan, si Déu ho vol les hagi fet totes tres i tornem a veure'ns a Barcelona i jo us la faci sentir, ja em fareu el favor de dir-me quina us agrada més, i la que sigui us la dedicaré. Us ho ben mereixeu [...].

La resposta no es fa esperar.

13 d'agost de 1926:

[...] No sabeu quina alegria he tingut en saber que el "cocorococ", ja està. -Per a mi (i per a la Montserrat⁴, no cal dir-ho) no cal que us enmoineu a deixar-nos triar.

Es aquesta la cançó que ens plaura més. Ens farà una il·lusió com no us podeu pensar. És com un bon auguri felicíssim del proper esdeveniment de la nostra llar.- Amic: Enternits i agraïdíssims, moltes mercès per l'honor que ens heu volgut atorgar endressant-nos la vostra darrera obra, i que ben aviat poguem tenir el goig de sentir-la.

I Toldrà novament.

15 d'agost de 1926:

[...] Parlem del "Cocorococ". Quin dubte hi ha que ja hi pensava jo en lo bé que encaixava aquella poesia amb l'ambient actual del vostre *ménage* [sic], però, veureu, i si resulta que aquesta cançó no us agrada? Heus ací el que em va induir a proposar-vos la tria. Vos sou tant gentil que feu *coro* [sic] amb la Montserrat i dieu: ¡Volem aquesta..! doncs; Fet! - dic jo. I a veure si el gall cantarà: és noia, o bé si, com el d'en Carner dirà cofoi: és noi".

Finalment, assistim als preparatius de l'estrena.

23 d'agost de 1926:

[...] El projecte de l'"Olympia" no cal dir que em sembla de primer ordre. Bravíssim. *Acato* [sic] dòcilment la vostra disposició de que acompanyi unes cançons meves a la Plantada⁶. Em sembla que no haig de trobar cap inconvenient a que aquest dia s'estreni "La naixença d'un noi". L'interpretació d'aquesta cançó quedarà garantida si dispo de 15 minuts per assajar amb la Plantada. Avui mateix us enviaré l'original per correu certificat. Mireu-lo un moment i compendreu que es farà precis adjuntar "avans de lliurar-

la a la Plantada” una quartilla amb el text de la cançó escrit amb bona lletra, perquè la cantatriu pugui saber el que es diu (i el que es canta).

La referència a l'estrena ens recorda que Toldrà era sovint l'interpret de les seves obres. L'assaig previst, de solament 15 minuts, suposava un repte assumible només per la confiança en una cantant “la Mercè Plantada” amb qui ell col·laborava assíduament.⁶

La referència a la natura com a font d'inspiració, palesa en el fragment de l'esmentada carta de l'onze d'agost, serà una constant en el seu epistolari. N'és una nova mostra aquest extret d'una carta a Clausells.

17 de setembre de 1928:

[...] Camprodon em va sorprendre molt [...] Aquella tarda el poble era ben moll. La pluja s'havia prodigat, gairebé excedit tot el matí. El riu baixava plé, roig, brunzent. Feia una mica de fret; l'aire era fi. Tothom parlava de la pluja amb gran contentament [...] El nostre Camprodon de mitja hora és fosc i moll, humil i fumat, quiet “una quietud, però, desmentida rotundament per l'aigua eixebrada del riu” imatge autèntica de poble de muntanya. [...] Encara no sabia dir-vos com se m'en dugué el cor aquell poble de mitja hora...

A vegades l'entorn és del tot casolà:

17 de setembre de 1928:

Ara us escric en una tauleta de jonc, davant d'una vasta gàbia de conills, sota el fullatge d'un graner, dintre el clos, en fi, del petit jardí que té a casa la meva tia de Sant Feliu.

Per cloure l'apartat que fa referència a les cançons voldria referir-me a la inusual afinitat existent entre el món interior de Toldrà i el petit format de la cançó. Podríem dir que es tracta d'un cas de congenialitat. Malgrat la dificultat inherent al fet compositiu, aquesta peculiar circumstància fa que Toldrà sigui capaç de crear sense esforç aparent. Així ens ho fa saber quan manifesta el plaer que experimenta.

31 d'agost de 1927:

[...] demà al matí, tornaré a la meua taula de pedra i estic segur de que a l'hora de dinar hauré fet feina. Boniques o lletges les solfes rajarán perquè les tinc a la punta de la llengua.

L'EPISTOLARI

Probablement un dels capítols més interessants de la meua feina ha estat l'estudi del fons epistolar format per 1205 entrades que van des del 1907 fins al 1962. Una part important, com és natural, la formen les cartes d'amics i col·legues de professió.

Especialment extensa és la correspondència amb compositors com Oscar Esplà i Joaquín Rodrigo. D'entre els músics catalans figuren Pau Casals, Lluís Millet, Amadeu Vives, Antoni Massana i Robert Gerhard.

Abundant és també la correspondència de caràcter professional, generada pel contacte amb les orquestres que Toldrà va dirigir: Orquestra Pau Casals, Orquesta Sinfónica de Madrid, Orquesta Nacional, Orquesta Municipal de València i d'altres.

Són d'indubtable interès les cartes relacionades amb les “societats filharmòniques” sorgides a les principals capitals espanyoles

i que van tenir un paper fonamental en tota l'activitat musical del moment. Vull destacar de manera especial la correspondència que va mantenir amb Ignacio de Cortázar, Conde de Superunda, principal impulsor de la Sociedad Filarmónica de Bilbao.

Els escrits de caràcter institucional documenten les relacions del Mestre amb els organismes més influents en el panorama musical de l'època, sobretot l'Ajuntament de Barcelona i el Ministerio de Educación Nacional.

Altres carpetes conserven les notes de felicitació tant per la creació de l'Orquestra Municipal com pels premis obtinguts i, en concret, el Premio Nacional de Música i la Encomienda y Gran Cruz de la Orden Civil de Alfonso X el Sabio.

No podríem acabar aquesta relació sense fer esment a la part més personal d'aquest fons epistolar, formada per les cartes de deixebles i amics. Especialment interessants són les cartes dels poetes Carner i Garcés, del pintor Iu Pascual⁷ amic dels temps d'infantesa a Vilanova, de Jeroni de Moragas⁸ i d'Antonio Fernández Cid⁹. Tots ells tenen un lloc destacat i mereixerien comentaris que els límits d'aquest primer article no permeten.

TOLDRÀ-CAUSELLS: UN BINOMI SINGULAR¹⁰

Les cartes creuades entre Toldrà i Clausells constitueixen un capítol a part i es fan mereixedores d'una atenció especial atesa la relació d'amistat que mantingueren al llarg de tota la vida. Al meu parer, és aquest el veritable joiell del llegat epistolar. És més, la correspondència entre l'Eduard i en Manuel,

entre dos amics, dos germans “com ens recorda la seva filla Narcisa Toldrà” és una veritable clau que ens ha permès de descobrir els aspectes més íntims del “Toldrà home” que la seva natural discreció ens amagava.

Qui era Manuel Clausells? Un referent actual podrien ser els seus néts Rosa Novell i Queco Novell, dues figures del teatre català que no necessiten presentació.

Malauradament, la persona d'en Clausells i la seva tasca en favor de la música i de la cultura a Catalunya són gairebé desconegudes.

Nascut a Barcelona l'any 1889, va quedar orfe ben jove. Fent-se càrrec de la família, entrà a treballar com a aprenent a “can Mateu dels ferros”. Amb el temps va esdevenir-ne l'apoderat. De manera autodidacta i gràcies a la seva innata inquietud es va interessar per les manifestacions culturals de l'època, literàries, pictòriques, escultòriques, teatrals i sobretot musicals. La llibreria Catalònia, l'Ateneu, els Quatre Gats o la Unió Musical Espanyola van ser la seva escola. L'ambient de cafès i teatres el posava en contacte amb el món bohemi que aplegava artistes i intel·lectuals.

Destaca el seu vincle amb l'Associació de “Música da camera”. Nascuda sota el patronatge de Granados i Casals, l'any 1914 l'entitat es va presentar amb un concert del Quartet Renaixement tot just tornat d'Europa; tres anys més tard Manuel Clausells assumia el càrrec de secretari general de l'Associació. Ell va ser l'ànima d'un gran nombre de projectes i sempre que va poder va intentar ajudar els seus amics. Ell fou un fidel company en els moments d'incertesa i sempre tingué un mot encoratjador.

Postal conjunta de Manuel Clausells i Conxita Badia adreçada a Toldrà.
(Platja de Sant Salvador -El Vendrell-, 4.8.1935)

Gràcies a l'Associació, vingueren a Catalunya les grans figures musicals del moment. El llistat, extensíssim, inclou Falla, Turina, Lorca "d'entre els espanyols" i en l'àmbit internacional Ravel, Messiaen, Bartók, Schönberg, Webern, Prokofiev o Stravinski. Clausells cuidà en especial els músics del país: Mercé Plantada, Conxita Badia,¹¹ Robert Gerhard,¹² Francesc Costa¹³ i Eduard Toldrà, és clar. Tots ells formaven un veritable cercle d'amics.¹⁴

Aquest és el rerefons sobre el qual s'inscriu l'epistolari Toldrà-Clausells, que abasta el període comprès entre el 2 de febrer de 1926 i el 17 de setembre de 1935. Clausells va ser assassinat per sindicalistes tot just començada la guerra; quedava així tallat de soca-rel aquest intercanvi privilegiat.

Pertal de sistematitzar-ne el contingut he adoptat com a criteri el de deixar que siguin els dos corresponents els qui parlin. Dit això, he aplegat les cartes temàticament segons destaquin per

les seves qualitats literàries, esmentin relacions familiars i d'amistat o bé tractin de qüestions més específicament musicals. Encetem, doncs, el primer dels temes.

Una característica singular en aquesta correspondència és el domini de l'escriptura que ambdós demostren, una aptitud que els permet traduir en paraules una imaginació viva, una inusual capacitat d'observació i una sensibilitat a flor de pell.

És en Manuel el qui escriu referint-se al seu amic Eduard.

13 de setembre de 1926:

Fill il·lustre de Vilanova... cada lletra vostra és una nova revelació per a mi. I si no que estic tan convençut de què en aquest món hi heu vingut a fer música, us diria, com penso d'un altre amic molt estimat,¹⁵ que és a Viena per més senyes, i és que heu nascut per a la literatura.

La fina ironia present en les dues cartes que segueixen és un recurs emprat a plaer per

aquests dos “homes nascuts per a la literatura” que no deixaran de sorprendre’ns.

Vegeu aquest fragment d’en Clausells.

13 d'agost de 1926:

Us escric, millor dit, us disparo aquesta carta desde darrera d’un embà. Hi estic tan amagat al darrera, que vos només podeu veure de mi el braç i l’ull que “guipa”.- ¿Com tenir prou coratge i presentar-se a pit obert, per dir-us el que haig de dir-us, sobre tot després d’aquesta allau miraculosa i amabilíssima de lloances, amb les quals voleu afalagar-me en la darrera de les vostres missives, goig i alegria de la vostra amistat? - Va, doncs, el dispar: JA NO ES FA EL CONCERT.

I Toldrà respon.

15 d'agost de 1926:

[...] Altrament, sou un bon tirador; al menys no feu patir a la víctima, deixant-la mal ferida. Ja no es fa el concert. Perfectament. Al moment de llegir això vaig rebre la sensació d’aquell que va a fer un salt i que en el moment de pendre embranzida sent que algú li agafa el gec per radera.

En el fragment següent hi descobrim apunts descriptius molt reeixits.

9 d'agost de 1935:

Doncs, si: les vostres tan cordials paraules del 1er. d’agost m’arribaven justament quan em disposava a córrer cap a l’estació per anar-me’n a la platja que Pau Casals glorifica.- La carta va quedar a la butxaca, i ja en marxa el tren, sota el clar-obscur del carrer d’Aragó - ponts que passen ràpidament, i fan un llampec negatiu-

vaig començar a descloure-la poc-a-poc, amb la solemnitat que es mereix sempre una missiva vostra. Pot-ser us extranyareu que dongui tanta importància al fet de rebre-la en aquell moment; sí, perquè això vol dir que vaig tenir una molt bona companyia en el viatge i és això el que té la importància.”

En aquesta ocasió es donen les característiques pròpies d’un guió cinematogràfic. Per copsar visualment l’escena que llegim aquí, cal recordar que en aquells anys el tren circulava pel carrer Aragó de Barcelona a cel obert. Les vies es trobaven en un nivell inferior que el de les estretes calçades laterals i els carrers que les travessaven ho feien mitjançant ponts. Però en Manuel té molts altres registres i, si no, llegiu el que segueix.

28 d'agost de 1928:

Molt bé, senyor “sportman”. Ja us veig adquirint un vestit blau, vulgarment dit “granota” per les mecàniques de taller i ocupant-us a Barcelona de “Patents nacionals”, càmeres, segur, permís de conducció, “Montepio de San Cristobal”. I després, aquelles converses de “a la Rabassada en directa” o “a Figueres en segona i a 105 km” i de Olot a Tortosa en dues hores cinc etc., etc. - M’agrada molt aquest “giravolt d’agost”. Prou allegros i andantes, i prou temes i les corresponents variacions.- Ara, vinga demarreurs, bugies, diferencials, magnetos, vàlvules... Molt bé, home, molt bé. Cal reconèixer que l’auto té, com vós dieu, una forsa dinàmica que mai hom ni havia pressentit.- Jo em recordo perfectament de l’impressió que em produí la primera vegada que em vaig decidir pendre un taxi.- Aquella rapidesa

i aquella seguretat, barrejades amb l'olor de la bencina i de la pell de la carroceria, i tirar avall del Passeig de Gràcia, és realment un plaer per l'home avesat anar a peu o apretat en la plataforma d'un tram.- A tot s'avesa l'home i el moment homèric aviat desapareix i convertim en pura mecànica la cosa que ens ha produït més emoció.- Passa com amb les postes de sol, que la gent se les mira com si res.- Si només n'hi hagués una cada cinquanta anys, ens tornariem bojós i ens en recordariem tota la vida.-

...Però, on soc? Ah, si: El vostre Citroen m'havia fet embalar.-

També en Toldrà sap estar a l'alçada quan cal posar-hi imaginació.

15 d'agost de 1926:

Quina carteta ahir! Era com una plata d'*amanida* [sic]. Hi havia de tot. Hi havia l'àpit i l'enciam, la tunyina, quatre olives, alguna anxova i fins i tot hi vaig trobar un xic de bacallà esqueixat... Hi havia de tot i bó. L'all-i-oli Clausells-Costa molt saborós...

[...] el que passa és que parlant sóc un xic tímit i escrivint, no tant [...]

...i finalment...

12 de setembre de 1926:

Mireu, cada istiu em passa el mateix. Quan som a Cantallops, una de les coses que em fa més il·lusió és rebre cartes dels amics. I, encara (no us riieu de mi), quan més llargues millor... Arribeu aquí, a la muntanya, i dieu: prou ciutat, prou rellotge, prou sabates! Però arriben cartes. I les cartes que podriem dir que són encara ciutat, rellotge i sabates, us donen

una alegria...Vaig tenir una bona alegria al rebre la carta vostra i constatant que era ben llarga! Més a més, vos teniu una manera d'esciure clara, espiritual i sense pretensions, que són tres coses totes tres que jo estimo molt.

D'aquesta primera selecció atenta a les qualitats literàries de les cartes passem al segon bloc centrat en l'àmbit familiar. Les expressions d'estimació sincera flueixen amb naturalitat revelant la humanitat autèntica d'aquestes dues figures entranyables. Escriu en Manuel:

Vigília de la Mare de Déu d'Agost de 1929:

[...] Hem pensat moltes vegades en vosaltres. Quan ha tronat i llampegat i plogut, hem dit: "A Cantallops deuen tenir mal temps". Quan ha fresquejat hem dit: "A Cantallops deuen tenir fred".- I quan hem vist el zero díun Citroen no ens hem pogut estar diévojar la silueta de l'Eduard, una mica tirat endarrera, el rostre concentrat, les mans agafades al cercol polit del volant.

Dos anys més tard, i coincidint amb aquesta data, arriba a Cantallops la felicitació de "tots els Clausells" pel sant de la Maria.

Vigília de la Mare de Déu d'Agost de 1931:

Benvolguda Maria:

Avui deixem en pau a Beethoven, la música i els músics, perquè hi ha un personatge que ha de tenir totes les preferències. Aquest personatge no és gaire vistós, d'un aspecte més aviat temorenc, que es dona difícilment i rarament és comprès. Aquest personatge que avui reclama els seus drets

es diu l'*Amistat* [sic] i aquesta suau, delicada importantíssima dama, ve i ens diu a l'orella "Demà és Santa Maria = Santa Maria Toldrà" I la dama exquisida ens dicta paraules d'afecte cordial, plenes de sentit, expressant desigs i fent vots sincers de benaurances... però així que aquests mots arriben a la punta de l'estilogràfica i han de convertir-se en una ratlleta prima de formes complicades, ja han perdut tota la seva gràcia.

Però... Madama Amistat ens vetlla i somriu per damunt les nostres testes i li durà a la Maria de Cantallops un pressentiment d'aquests bons sentiments de tots nosaltres més fervorosos que mai en el dia d'avui, perquè és la Mare de Deu d'Agost, pressentiments que aniran éssent més sòlids a cada moment i es convertiran en una certesa absoluta.

[...] I tots nosaltres, a cor (cor mixte certament) posats de rengle, ens limitarem a dir timbradament i amb una veu no gaire alta. "Per molts anys". I res més.

Deixem que la Maria sigui encara la protagonista, de la mateixa manera que ho va ser per a l'Eduard al llarg de tota la seva vida.

10 d'agost de 1930:

Estimat Manuel:

Quan el capellà ha acabat de dir missa, hem sortit de l'església i hem tornat "les nenes davant, els grans tot darrera" a casa. Hem arribat emmandrits i acolorats perquè el sol apreta i les vestidures enutjen. La primera cosa, doncs, que hem fet en arribar, ha estat alló que en bon barceloní se'n diu *posar-se còmodo* [sic]. I un cop la comoditat ha envaït els nostres cossos jo he pensat: -Vetaquí que

el millor que podríes fer ara, seria escriure al Manel. [...] Ara, una efeméride. Avui fa deu anys que vaig anar a tocar a la festa major de Castelló d'Empúries amb una orquestra que es deia "Emporium". Allí vaig veure per primera vegada la Maria, allí es va pronunciar la primera paraula i... "no continuaré pas" ja sabeu el que ha anat venint. Per commemorar aquesta data, pensem anar aquesta tarda a Castelló, i no seria estrany que, si hi ha envelat com ara fa deu anys, balléssim, com aleshores, una "americana".

Aquest passatge testimonia la confiança que uneix els Toldrà amb en Manuel i la seva família, als quals fan partícips dels moments més íntims i personals de la parella.

També la vida casolana és un dels plaers que ofereix Cantallops.

11 d'agost de 1926:

Per ací aném vivint, i a fé que estém encantats de la vida. La Maria, satisfeta i estufada de ésser a casa, de tenir la llibertat de casa (aquesta llibertat que podríem simbolitzar amb un parell d'espardenyes). La Ciseta corre i juga tot el dia, i fa el dimoni. I jo, ja ho veieu, faig cançons.

Ja se sap, amb els nens, sempre hi ha moments de neguit.

23 d'agost de 1926:

La vostra carta em va atrapar, ahir, un moment després de donar una cullerada de medicina a la Ciseta. [...] Adeusiau, amic. Potser trobareu un xic apagat el tó d'aquesta carta; no ho extranyeu pas. Quan la Ciseta estigui completament bé, jo també seré el Toldrà a que esteu avesat.

L'Eduard, tot canviant la muntanya pel mar, troba l'equilibri natural entre el gest anecdòtic "tot capbussant-se a l'aigua" i la descripció de "l'envelat viroladíssim" de la festa major.

6 de setembre de 1928:

Sant Feliu de Guixols. [...] Nosaltres seguim, tots tres, perfectament, gràcies a Deu. Aquest St. Feliu és encantador i, si d'altres no en tingués, té l'encís que la mar proporciona a la Ciseta, la qual arriba al seu hiperentusiasme tot capbusant-se a l'aigua... Hem anat a Vidreres, (tots tres). Tres dies de festa major, amb totes les seves característiques: les "grans taulades, l'estrena de vestits, la pols, les gaseoses, l'envelat viroladíssim, les barraques de xurros i bunyols....

Com és lògic les qüestions musicals són una constant i tenen un relleu especial. Una bona part del que aquestes cartes ens descobreixen fa referència als innombrables projectes musicals en els quals tots dos varen col·laborar. M'ha semblat convenient centrar-me en dos casos molt concrets: un concert realitzat al Teatre Apolo de Vilanova el 16 de setembre de 1926 i el procés de creació de l'òpera *El Giravolt de Maig*.

Doncs bé, aquell "Ja no es fa el concert" d'en Manuel Clausells que havia aparegut una mica més amunt deixava la porta oberta. Unes ratlles després llegim: "Veurem si forgem algun altre projecte. Ja us tindrè al corrent" i en Francesc Costa afegeix: "Jo encara tinc el teu frac a casa esperant que trobarem la manera de que vinguis a col·locar el cartell". Aquesta declaració d'intencions es materialitza en el concert del 26 de setembre a Vilanova

documentat extensament en les cartes que s'han guardat. El mateix Eduard, adreçant-se a en Manuel, ens posa en antecedents.

12 d'agost de 1926:

[...] Sou l'home de les pensades, i, encara millor l'home dels encerts. Els músics catalans us som deutors d'un reconeixement etern [...].

Segueixen les converses on apareixen noms ben significatius de vilanovins compromesos amb l'acció cultural a la ciutat:

9 de setembre de 1926:

Estimat amic! Fa ben poca estona que la vostra veu em repicava a la cucurulla de l'orella, ben clarament... Fém un breu inventari del que ens hem dit. [...] Jo us haig d'enviar noms de gent de Vilanova que puguin empenyer el concert i l'ordre dels Sonets. No és això?

Aném de pet a la gent de Vilanova. Hi ha tres pintors que ja coneixeu: L'Alexandre de Cabanyes, l'Enric Ricart i en Torrents, tots bons amics meus -el temperament més actiu en Ricard.

Hi ha el Sr. Galcerà, farmacèutic, intel·lectual, bella persona, molt amic meu que pot fer molt bona propaganda. Hi ha En Francesc Montserrat, mestre de música, popularíssim a Vilanova, que coneix a tothom i ...viceversa. Aquest em diu cada vegada que em veu que a Vilanova cal que s'organitzi una festa al meu honor.

Hi ha les germanes Rossell (no es tracta de cap atracció). Dic, així, germanes Rossell, perquè son solteres i viuen soles. Folkloristes, intel·lectuals, un xic velles, un xic romàntiques; amigues de les arts, molt *vilanovistes* [sic], no us les descuideu

pas. Hi ha, encara, el Sr. Miquel Ventosa, que es un senyor que no diu mai rés, i no es fica amb ningú, però que té una senyora, que és la senyora Tuietes, que enraona molt i es fica en tot, i té a la palma de la mà tot l'element femení, més ben dit, totes les "senyores" de Vilanova. [...] Recordo també ara, En Josep Giró, de la meua edat, també som una mica cosins, empleat de primer rengle a la Banca Urquijo, ha estat organitzador de festes, membre de juntes, un xicot actiu, en suma...

Al peu del canó fins al darrer moment Clausells, amunt i avall, recorre d'un extrem a l'altre Vilanova. Tot ho preveu, tot ho organitza, sense oblidar el viatge de la colla d'amics que des de Barcelona acompanyen l'Eduard el dia del concert.

Anagrama dels anomenats "Concerts blaus" que es celebraven al Palau de la Música. Fou arran de la sèrie titulada "Els poetes i els músics" que Toldrà i Carner van entrar en contacte i va començar a gestar-se "El Giravolt de Maig".

Per acabar parlem de la gestació del Giravolt de Maig. M'agradaria assenyalar que cal situar la gènesi d'aquesta obra en la pregonia i sincera amistat d'un grup d'amics. D'una banda, Manuel Clausells i Francesc Martí,¹⁶ els quals com a impulsors dels anomenats "Concerts Blaus" varen propiciar la trobada entre Carner i Toldrà. El poeta tenia el projecte de fer un llibret teatral, el músic festejava amb la idea d'una òpera còmica seguint el model italià (demana a Clausells que li porti a Cantallops una partitura de Les Noces de Figaro per –en paraules seves– "mirar-la i alliçonar-se'n"). Els promotors n'asseguraven l'estrena. L'obra naixia doncs basada en la confiança, l'admiració mútua, la il·lusió, el compromís... En poques paraules, no podia tenir millors auguris.

En Carner va mantenir la seva promesa i Toldrà rep a Cantallops un plec voluminós que Clausells li fa arribar amb el primer material.

8 d'agost de 1927:

Em seria difícil dir-vos exactament l'alegria que vaig tenir ahir al rebre el vostre voluminós plec. Que sé jo... Imagineu una criatura en el dematí d'un dia de Reis, ó un xicot enamorat que rep el primer present de la seva estimada. Una cosa així.

Vaig llegir, primerament, la vostra carta, depressa! Després, més depressa encara, l'argument, i, sense pendre alé, prés d'un veritable vertígen, vaig engolir les vuit quartilles llestes. Quan vaig haver acabat aquesta desficiosa lectura, no vaig saber què havia llegit! ... Va ésser precis tornar-hi i encara, retornar-hi. Abans d'anar al llit, vaig fer encara una altra lectura. M'ha costat de dormir aquesta nit. Rosaura i

Golferic, i en Carner, i vós, i En Martí i el Palau, i la Callao, vestida d'hostelera, que ja cantava, tots, tots plegats ballaven una dansa dintre del meu cap.

Com diu en Manuel “[...] el Giravolt ja es vela a la mar que va fent via”.

Els tres amics “en Manuel, en Martí i l'Eduard” es reuneixen a Cantallops per comentar els pros i contres del material que han rebut. Toldrà ens recorda aquella vesprada.

12 d'agost de 1927:

Demà la lluna farà el plè. Si no bufa la tramontana, i per tant ens podem quedar a l'eixida, ja veureu que bé s'escolaran les hores! Amb aquella alegria, doncs, fins demà a la nit, que ens trobarem si Déu vol!

Fruit de la trobada en Clausells escriu a Carner “tres planes a màquina atapeïdes com una magrana”. Toldrà llegeix la còpia d'aquesta carta i diu:

31 d'agost de 1927:

La vostra carta al poeta la vaig trobar en tots els sentits admirable. Allò és una carta! Anéu dient les coses amb una suavitat de diplomàtic anglès “per bé que amb una verba perfectament meridional” i amb un sentit que oscil·la entre la timidesa i l'imperatiu que és precisament lo que trobo més admirable. Molt bé, caríssim! L'èxit de la carta vostra ens el dona justament, la resposta que ha obtingut. Resposta que, com a vos i a l'amic Martí, m'ha omplert de satisfacció.

La impaciència es fa sentir.

13 de setembre de 1927:

En Carner es veu que us té confiança absoluta. I fa bé. Sortirà una obra mestra. Jo ja tindria ganes de sentir-ne troços. Ens l'hem d'apendre de memòria. Així que en tingueu alguns fragments ja ens en fareu confidència, a cant i piano. (El piano, vos, i el cant, no cal dir-ho, vos també). Sobre tot el que ens alegra més és saber-us a vos content i entusiasmat.

I així, el projecte va avançant fins al dia en què, a Cantallops, arriba la notícia. Escriu Clausells:

Tinc també un parell de paquets voluminosos, embolicats amb el paper de la mostra adjunta (així els podreu evocar més fidelment aquests paquets) contenint **la mel i la flor** [sic] del Giravolt. La partitura està tan bé, que podria anar directament a un museu, o a la Sala Toldrà que els erudits de l'any 2028 no s'hauran pas descuidat de bastir.-

“La mel i la flor”. Manuel Clausells no podia haver trobat una imatge més bella per a referir-se a la música de l'Eduard Toldrà. Esperem que la sala que els “erudits de l'any 2028” ja hauran bastit conservi el manuscrit original, però també que “Rosaura i Golferic, i Carner, i vós i en Martí i el Palau, i la Callao, vestida d'hostelera” ens convidin una i altra vegada a reviure l'obra extraordinària d'un vilanoví universal. Les seves cartes són el pom de flors acolorit i perfumat del qual obtindrem la mel més saborosa.

Notes:

¹ Com s'anirà veient al llarg de tot l'article, la lectura de les cartes que Toldrà va conservar ha aportat informació molt valuosa per a tots els qui desitgem conèixer millor la seva vida i obra.

² Població de la comarca de l'Alt Empordà on Toldrà passava els estius. Fou aquest l'entorn que va inspirar una bona part de les seves cançons.

³ Manuel Clausells i Vilasaló (Barcelona, 1889-1936), apoderat de l'empresa Hijo de Miguel Mateu, Sección Hierros i secretari general de L'Associació de Música "da Camera".

⁴ Montserrat Samsó i Tusquets, (Barcelona, 1895-1955), esposa de Manuel Clausells.

⁵ Mercè Plantada i Vicente (Barcelona, 1892-1976), cantant catalana que estrenà nombroses cançons de Toldrà.

⁶ Remetem qui vulgui informació més extensa sobre les cançons de Toldrà a la Tesi Doctoral feta per Cèsar Calmell: *Eduard Toldrà, Compositor*. Universitat de Barcelona. Departament d'Història de l'Art (1991).

⁷ Iu Pascual i Rodés (Vilanova i la Geltrú, 1883-Riudarenes, 1949), pintor. Va col·laborar amb Gaudí en la decoració de la Casa Milà i en la restauració de la Catedral de Mallorca. Fou director de l'Escola d'Arts i Oficis d'Olot.

⁸ Jeroni Moragas i Gallissà (Barcelona 1901-1965), metge i psicopedagog. Casat amb una filla de Joan Maragall.

⁹ Antonio Fernández-Cid (Ourense, 1916-Bilbao, 1995) militar de carrera, va ser crític musical i periodista.

¹⁰ Hem pogut reconstruir aquest intercanvi epistolar gràcies a la gentilesa de la filla de Manuel Clausells, Rosa Clausells, que m'ha permès llegir les cartes que Toldrà va enviar al seu pare.

¹¹ Conxita Badia i Millàs (Barcelona, 1897-1975), soprano i professora de cant.

¹² Robert Gerhard (Valls, 1896-Cambridge, 1970), compositor.

¹³ Francesc Costa i Carrera (Barcelona, 1891-1959), violinista.

¹⁴ L'abast de la tasca duta a terme per Manuel Clausells i "L'Associació de Música da camera" queda ampliament documentada en la Tesi de llicenciatura de Marta Muntada. *L'Associació de Música "da Camera" (1913-1936)*. Universitat de Barcelona. Departament d'Història de l'Art. (1984).

¹⁵ Fa referència al compositor català Robert Gerhard.

¹⁶ Francesc Martí i Marfà, administrador al Palau de la Música i encarregat de la sucursal a Barcelona de la *Unión Musical Española*.